de Kûhistan'da geniş topraklara hâkim durumda idi. Ebû Ali Çağānî'yi uzaklaştırmak için Abdülmelik tarafından Horasan'a gönderilen Bekir b. Mâlik orayı ele geçirdi. Ebû Ali de askerlerinin Abdülmelik'in ordusuna katılmaları üzerine, 200 taraftarıyla Rey'de Büveyhîler'den Rüknüddevle'ye sığındı. Bekir b. Mâlik, Sâmânî emîrinin Türk muhafızları tarafından öldürülünce (957) yerine Ebü'l-Hasan Muhammed es-Sîmcûrî tayin edildi. Ancak halka kötü davrandığı için Abdülmelik onu azlederek Ebû Mansûr Muhammed b. Abdürrezzâk'ı Horasan valiliğine getirdi (960). Ebû Mansûr Horasan'ı iyi idare etti. Bu arada Alptekin'in emrindeki Türk askerleri Buhara'da yönetimi ele geçirerek Sâmânîler'i zor durumda bıraktılar. Bunun üzerine Abdülmelik kumandanlarından Begtekin'i idam ederek askerlerin devlet idaresindeki nüfuzunu kırmak istedi. Fakat içteki karışıklıklar onu Türk Emîri Alptekin'i Horasan valiliğine tayin etmeye mecbur bıraktı (961). Büveyhîler'le I. Nûh devrinde başlayan savaşlar Abdülmelik devrinde Sâmânîler'e fazla fayda sağlamayan bir antlaşmayla sona erdi (344/955-56).

el-Melikü'l-müeyyed, el-Melikü'l-muvaffak ve el-Emîrü'r-reşîd unvanlarını alan Abdülmelik 23 Kasım 961'de, Buhara meydanında çevgân oynarken attan düşüp öldü. Başka bir rivayete göre de düştükten sonra öldürüldü. Yerine kardeşi Mansûr b. Nûh geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, VIII, 507-508, 535; Ebü'l-Ferec [İbnü'l-İbrî], *Târîhu muhtaṣari'd-düvel* (nşr. A. Sâlihânî), Beyrut 1890 (ofset), s. 168; Hamdullāh-i Müstevfî, *Târîḫ-i Güzîde* (nşr. E. G. Browne), Leiden 1910, s. 350, 384; İbn Haldûn, *el-ʿİber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, IV, 350; E. de Zambaur, *Manuel de Généalogie et de Chronologie Pour l'Histoire de l'Islam*, Hannover 1927, s. 202-203; Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul 1927, s. 176-178; Muhammed Nâzım, *The Life and Times of Sultan Mahmūd of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 24, 181-182; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 313; H. İbrâhim Hasan, *İslâm Tarihi* (trc. İsmail Yiğit v.dğr.), İstanbul 1985, III, 450-451; W. Barthold, *Türkistan* (haz. H. Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 141; a.mlf., "Abdülmelik", *İA*, I, 97-98; Erdoğan Merçil, "Sîmcûrîler", *Tarih Dergisi*, sy. 32, İstanbul 1982, s. 115-116; Harold Bowen, "Rüknüddevle", *İA*, IX, 799-800; V. F. Büchner, "Sâmânîler", *İA*, X, 142; C. E. Bosworth, "ʿAbd al-Malek b. Nūḥ b. Naṣr", *EIr.*, I, 128.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

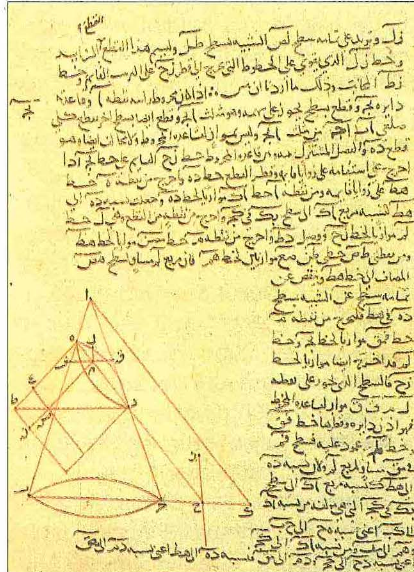
ABDÜLMELİK eş-ŞÎRÂZÎ
(عبدالملك الشيرازى)

Ebü'l-Hüseyn Abdülmelik b. Muhammed eş-Şîrâzî

Ortaçağ matematikçisi ve astronomi bilgini.

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamakta, 550'de (1155) ve nisbesine göre de muhtemelen Şiraz'da doğup 600'den (1204) önce öldüğü sanılmaktadır. Şîrâzî, daha çok Helenistik Grek matematikçilerinin kitapları üzerinde çalışmış ve onları özetleyerek Arapça'ya çevirmiştir. Ele geçen tek eseri, *Taṣaffuḥu'l-maḫrûṭât* (koni kesilmeleri), m.ö. III. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan, **elips** ve **hiperbol** kelimelerini ilk defa ilim dilinde kullanan, İskenderiye ekolünün ünlü geometri bilgini Pergeli (Antalya civarındaki Pergaeus) Apollonius'un *Kônika* (koniler) adlı eserinden yaptığı özlü kısaltmadır. Şîrâzî *Taṣaffuḥu'l-maḫrûṭât*'ı, kendinden önce *Kônika* üzerinde geniş bir inceleme yapmış olan Hilâl b. Ebû Hilâl el-Hımsî (ö. 270/883-84) ile Sâbit b. Kurre'nin (ö. 288/901) *ʿİlmü eşkâli ḳuṭûʿi'l-maḫrûṭât* adlı eserlerinden faydalanarak kaleme almıştır. Eser, Latince'ye de tercüme edilerek 1669 yılında Kilan'da (Kiel) basılmıştır. Abdülmelik eş-Şîrâzî'nin bundan başka, Batlamyus'un (Ptolemaeus) ünlü *Almagest*'ini de Arapça olarak özetlediği bilinmektedir. Ancak bu eser ele geçmemiş olup Kutbüddin eş-Şîrâzî (ö. 710/1311) tarafından, ondan faydalanılarak Farsça'ya yapılan ve *Dürretü't-tâc li-ġurreti'd-dîbâc* adlı eserinin bir bölümünü teşkil eden *Almagest* tercümesi vasıtasıyla tanınmaktadır.

Abdülmelik eş-Şîrâzî'nin *Taṣaffuḥu'l-maḫrûṭât* adlı eserinden bir sayfa (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmed, nr. 3463)

Bugün sadece yarısı mevcut olan *Kônika*'nın, Şîrâzî'nin *Taṣaffuḥu'l-maḫrûṭât*'ı ile diğer müslüman matematikçilerin eserin aslından yaptıkları tercümelerle tamamlanabilmiş olması, bu eserlerin ilim tarihi açısından taşıdıkları önemi artırmaktadır. *Taṣaffuḥu'l-maḫrûṭât*'ın yazma nüshaları, Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmet, nr. 3463), Süleymaniye (Yeni Cami, nr. 803; Cârullah, nr. 1507), Nuruosmaniye (nr. 2972), Leiden Üniversitesi (Oriental, nr. 513/1) ve Oxford Bodleian (nr. 3970, 3/1) kütüphanelerinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Suter, *Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 115-116; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 858; G. Sarton, *Introduction*, New York 1975, II/1, s. 400-401; Sezgin, *GAS*, III, 134; V, 141; VII, 403; Ebü'l-Kāsım Kurbânî, *Zindegînâme-i Riyâżîdânân-ı Devre-i İslâmî*, Tahran 1365, s. 304-305; C. Schoy, "Şîrâzî", *İA*, XI, 563-564; D. Pingree, "ʿAbd-al-Malek Sīrāzī", *EIr.*, I, 128.

SARGON ERDEM

ABDÜLMELİK b. ÜKEYDİR
(عبدالملك بن اكيدر)

(bk. ÜKEYDİR b. ABDÜLMELİK).

ABDÜLMUTTALİB
(عبدالمطلب)

Ebü'l-Hâris Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusayy (ö. 577 m.)

Hz. Peygamber'in dedesi.

Asıl adı Şeybe'dir; Yesrib'de (Medine) doğdu. Babası Hâşim, annesi Medineli Neccâroğulları'na mensup Selmâ'dır. Babası Gazze'de öldüğünden sekiz yaşına kadar annesiyle beraber Medine'de kaldı. Daha sonra amcası Muttalib yeğenini alıp Mekke'ye götürdü. Şehre girerken Muttalib'in terkisindeki çocuğu gören Mekkeliler, onu kölesi zannederek kendisine "abdü'l-Muttalib" dediler ve Şeybe o günden sonra Abdülmuttalib diye anıldı. Bir başka rivayete göre ise, Muttalib'e çocuğun kim olduğu sorulduğunda o, üstü başı pek düzgün olmayan Şeybe'yi o anda kölesi olarak tanıtmıştır.